

Pasazadə, Allahsöhr (Şeyxülislam)

ШЕЈХИЛИК

зами Көнчөви эн'әнэләринин илк давамчыларындыр. Диваны, Низаминин «Хосров və Ширин» поемасына чаваб олан ејниадлы поемасы вар. Саррај мүһити әлејһинә јөнәлдилмиш «Хәрнамә» әсәри орта әсрләр түрк әдәбијатында ичтимаи сатиранын илк нүмунәләриндәндир. Әттарын «Хабнамә» әсәрини түркчәјә тәрчүмә етмишдир. Түрк әдәбијатында әруз вәзнинә дәрјазан илк шаирләрдәндир. Тиббә даир әсәрләри вар.

Әд.: Араслы Н., Низами в түрк әдәбијаты, Б., 1979; Маштакова Е. И., Из истории сатиры и юмора в турецкой литературе, М., 1972.

ШЕЈХИЛИК—19 әсрин 1-чи јарысында шәһлик әсасында јаранмыш дини-сијаси чәрәјан. Шејх Әһмәд Әһсаи (1744—1827) јаратмышдыр. Шакирдләри вә давамчылары онун тә'лимини кенишләндирмиш вә өзләрини «шејхиләр» адландырмышлар. Ш.-ин әсас мәркәзләриндән бири дә Чәнуби Азәрб. олушду. Ш.-ә мәнсуб оланлар ислам динини вә һәдисләри мүәсир (19 әср) дунјакөрүшүнә ујғунлашдырмаға чалышдырдылар. Шејхиләр классик Шәрг мәнтиг вә фәлсәфәсинин бир чох мүддәаларын шәһлијә тәбиг едәрәк, 12 имамы Аллаһын әрәусу илә бүтүн варлығын јаранмасынын әзури сәбәби сәјырдылар: куја 12 имам дунја јаранмаздан чөһәр һалында мөвчуд имиш. Аллаһ дунјаны имамларын чөһәри васитәси илә јарадыб вә дунја онларын һөкмү илә һәрәкәт етмәлидир. Буна кәрә онлар имамиләр дә дејилер. Шејхиләр вәһдети-вүчүдү рәдд едирдиләр. Шејхиләр аллаһ, пејғәмбәр, чәннәт, чәһәннәм, руһ(чан), чисм (чәсәд), тјаһмәт, јаранма, јох олма, әзәлилик, әбәдлик вә с. мәсәләләри өз системләри әсасында јени шәһилдә јозмушлар. **Бабилјин** әсас илеја гајнағы Ш. олушду. **ШЕЈХ-ОСМАН**—ЈХДР-дә шәһәр. Әдәнин шәһәрәтрафы. Әһ. 42 мин (1971). Д.ј. говшагы. Тичарәт мәркәзи. Кустар истехсал, шәрәбчылыг инкишаф етмишдир.

ШЕЈХҮЛИСЛАМ (әр. شيخ الاسلام—исламын асагагалы, башчысы)—мүсәлман өлкәләриндә 11 әсрдән кәркәмли шәриәт һуғуғу илаһијјатчыларынын (үләмаларын), сонрлар исе али руһани хадимләринин фәхри титулу. Түркијәдә (16 әсрин орталары—1924 иләдәк) султан тәрәфиндән тә'јин олуна вә Фитна вәрмәк һуғуғуна малик, јүксәк дини вәзифә дашыјан руһани башчысы (баш мүфти). Сәфәвиләр дөвләтиндә Ш. шаһын тә'јин етдији баш газылардан бири иди.

Загафгазијадә 19 әсрдән шиә ичмасынын башчысыдыр. 1823 илдән игәмәткәһи Тифлисдә иди; 1921 илдән (1930—44 илләр истисна олмагла) Бақыда јерләшир. Ш. һәмчинин Загафгазија Мүсәлманлары Руһани Идарәсинин сәдри вәзифәсини дашыјыр (онун муавини—мүфти Загафгазија мүсәлман диндарларынын сүнии һиссәсинә башчылыг едир).

ШЕЈХҮЛИСЛАМ ПАШАЗАДӘ Аллашкүрр һүмәт оғлу (д. 26.8.1949, Ләнкәран р-нунун Чил к.)—шејхүлислам. Загафгазија Мүсәлманлары Руһани Идарәсинин сәдри (1980 иллән). Бухарада Мир Әрәб мәдрәсәсини (1971) вә Дашкәнд Али Руһани Академијасыны (1975) битирмишдир. Ш.П. ССРИ-дә јашајан шиә ичмасынын башчысы,

(АБШ, Франса, Канада, Шри-Ланка, Иран, Иорданија, Сәудијә Әрәбистаны, Әфғаныстан, Сурија, Кувейт вә с.) кечирилән бир сыра бејләхал руһани мәчлисләриндә вә сулһ конфрансларында иштирак етмишдир. 1985 илдә Иорданија Ислам Мәдәнијәтинин Тәдғиг едән Крал Академијасына үзв сечилмишдир. Бақыда кечирилмиш «Мүсәлманлар сулһ уғрунда мүбаризәдә» конфрансынын (1986) даими фәалијјәт кәстәрән бејләхалкәт комиссијасынын сәдридир. **ШЕКЛИ** (Shackley) Роберт (д. 1928, Нју-Йорк)—американ јазычысы. Мүәсир фантастик әдәбијатын кәркәмли нүмәјәндәләриндәндир. «Кайнатын вәтәндәшы» (1955), «Интәһасызлыг дүканы» (1960), «Исанлар үчүн тәлә» (1972) вә с. сатирик-јумористик һекәјә топлуларында, «Сабит сивилизасија» (1960), «Аглын мүбадиләси» (1965), «Мө'чүзә координатлары» (1969) вә с. фәлсәфи, сатирик повест вә романында һуманист идејалар әксини тапышдыр. Бә'зи һекәјәләри Азәрб. диниә тәрчүмә едилмишдир.

Ә с ә р и: Рассказы. Повести, М., 1968.

ШЕКЛТОН (Shackleton) Ернест Генри (15.2.1874, Килки—5.1.1922, Чәнуби Кеоркија а.)—инкисил сәјяһи, Антарктида тәдғигатчысы. 1901—03 илләрдә Р. Ф. Скоттун экспедицијасынын иштиракчысы олмуш, 1908—09 илләрдә «Нимрод» кәмисиндә экспедицијаја башчылыг етмишдир. 1914—17 илләрдә Ш. Антарктидаја экспедиција тәшкил етмиш, ләкин јалныз Котс Торпағы етмиш, ләкин һиссәсини тәдғиг едә билмишдир. 1921 илдә Ш. «Квест» кәмисиндә јенидән Антарктида саһилләринә сәјәһәт башламыш, ләкин јолда өлмүшдүр. Антарктидада саһилә, шөлф бузлагына, богаза, Антарктида, Канада вә Шәрги Гренландијада 3 даға Ш.-ун ады верилмишдир.

ШЕКСНА—РСФСР Вологда вил.ндә чај. Волганын сол голу. Уз. 139 км, һөвзәсинин саһ. 19 мин км². Белоје көлүндән башланыр. Рыбинск су анбанына төкүлүр. Әсасән, гар сулары илә гидаланыр. Октябрдан мајадәк донмуш олур. Ахымы Череповетс су говшагы васитәсилә тәнзимләнир. Волга—Балтик су јолу вә Шимали Двина су системинә дахилдир. Череповетс ш. Ш.-нын мәнсәби јахынлығындадыр.

ШЕКСПИР (Shakespeare) Вилјам (23. 4.1564, Стратфорд-он-Ејвон—23.4.1616, Стратфорд-он-Ејвон)—инкисил драматургу вә шаири. Һәјәти һағғында мә'лумат аздыр. Ушағлыг, кәңчлик илләрини доғма шәһәриндә кечирмиш, грамматика мәктәбиндә тәһсил алмышдыр. 80-чи илләрин сонунда Лондона кәлмиш, театр мүһитиндә долашымыш, пешәкар актјор, аз сонра исе драматург кими фәалијјәт кәстәрмишдир. Јара-

дычылығынын ән сәмәрәли илләри Лондонун о вахткы мәшһур театрларындан олан «Глобус»ла бағлыдыр; әсәрләринин әксәријјәтини бу театр үчүн јазмышдыр. Тәғр. 1612 илдә Лондону тәрк едәрәк Стратфордга јәйтмиш, өмрүнүн сонундәк бурада јашамышдыр. Һәјәти һағғында мә'луматын мәһдудлуғу Ш.-ин шәхсијјәти вә мүәллифили бәрәдә шүбһәләрә, она иснад едилән әсәрләрин куја әслиндә Ф. Бекона, драматург К. Марлоја вә б.-на мәхсуслуғуна даир фәријјәләрин јаранмасына сәбәб олмушдур. Ләкин Ш. дөврүнүн вә јарадычылығынын дәрриндән ејрәнилмәси бу фәријјәләрин елми әсассызлығына ашкәра чыхармышдыр. Ш.-ин драматурги фәалијјәти Инкилтәрәнин иғтисад-сијаси инкишафы вә һуманизм мәдәнијјәтинин вүс'әт алдығы дөврә тәсадүф едир. Ш. өз сәләфләринин вә мүәсирләринин (К. Марло, Т. Кид, Р. Грин вә б.) тәч-рүбәсиндән, классик ирәдән вә халг театры эн'әнәләриндән мөһәрәтлә фәјдаланараг дәрин һәјәти мәзмунлу, мүх-тәлиф жаирлы сәһнә әсәрләри јаратмышдыр.

Ш. 37 пјесин—комедијаларын, тарихи драмаларын, фәчилиәрин, һәбелә «Венера в Адонис» (1593), «Лукретсија» (1594) поемаларынын, чохлу сонетләрин мүәллифидир. Дунја драматургијасында фәчизәнвистлијин инкишафында Ш.-ин әсәрләри јени мәрһәләдир. Онлар күлл һалында һуманизм идејаларына, инсанын мә'нәви әләминә, һәјәтин вә инсан характерини зиддијәтләринә һәср едилмишдир. Бир сәнәткар вә мүтәфәккир кими мүрәккәб инкишаф јолу кечән Ш.-ин зәнқин јарадычылығы 3 әсас дөврә бөлүнүр. Илк дөврдә (1590—1600) Ш. тарихи хрс-никаларыны [«VI Генрих» (h. 2.1590, h. 3. 1591, h. 1. 1592), «III Ричард» (1593), «II Ричард» (1595), «Крал Чон» (1596) вә с.] вә илк фәчилиәрини [«Тит Андроник» (1594), «Ромео в Чүлјетта» (1595), «Јули Сезар» (1599)], комедијаларын [«Сәһләр комедијасы» (1592), «Јәј кечәсиндә јуху» (1596), «Һеч нәдән һәј-куј» (1598), «Ики вероналы» (1594), «Виндзор чичибачылары» (1598), «Он икинчи кеч» (1600) вә с.]; икинчи дөврдә (1601—1608) ән бөјүк фәчилиәрини [«Һамлет» (1601), «Отелло» (1604), «Крал Лир» (1605), «Макбет» (1606), «Антони в Клеопатра» (1607), «Кориолан» (1607) вә с.]; үчүнчү дөврдә (1609—1613) романтик драмаларын [«Перикл» (1609), «Симбелин» (1610), «Гыш нағылы» (1611), «Фыртына» (1612)] јазмышдыр. «Сер Томас Мор һағғында китаб» (1594—95) пјесинин дә Ш. тәрәфиндән јазылдығы сон дөврдә сүбута јетирилмишдир.

Ш.-ин комедијалары һуманизм идејаларына инам, үмид, шадлыг вә севинч һисси илә долудур. Бу әсәрләрдә мүәллиф хейрә, әдаләтә инаныр, һәјәтин мәңфи чәһәтләрини, инсанларын ејбәчәр әмәлләрини тәғтид едир, чәзаландырыр. Ш. ејиблярин, гүсурларын исләһы, һағис тәбиәтли адамларын ифшасы үчүн күлүшдән күчүл бир силәһ кими мөһәрәтлә истифәлә етмишдир.

